

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เรื่อง กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดินของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

รายละเอียด

บทนำ

พระเครื่องเป็นหนึ่งในพุทธศิลป์ที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อผู้ที่บูชาและยังมีคุณค่าในเชิงศิลปะ และสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในแต่ละยุคสมัยพระเครื่องหลายองค์สามารถบอกเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ได้อีกด้วย และจังหวัดกำแพงเพชรก็เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในฐานะของการเป็นเมืองมรดกโลกที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานร่วมกับจังหวัดสุโขทัย และศรีสัชนาลัย จังหวัดกำแพงเพชรขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองกรุงพระเครื่องที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย ดังคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “กรุงพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” เนื่องด้วยมาจากการที่จังหวัดกำแพงเพชรมีพระเครื่องที่สำคัญและมีพระเครื่องที่เป็นหนึ่งในห้าของ “พระเครื่องเบญจภาคี” นั่นคือ “พระขุ่มกอก” โดยเฉพาะพระขุ่มกอกจากกรุทุ่งเศรษฐีที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ต้องการสูงของคนในวงการพระเครื่อง จัดว่าเป็นพระเครื่องที่มีมูลค่ามาก มีความต้องการนิยมบูชาเป็นอันดับสองรองจาก พระสมเด็จจวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่ เลยก็ว่าได้

ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร หรือที่คนในท้องถิ่นรู้จักกันในนาม “บ้านลุงโป๊ย” มีนายสมหมาย พยอม หรือ ลุงโป๊ย เป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญในการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกำแพงเพชรได้ทำการเปิดบ้านพักของตนเองและใช้พื้นที่บริเวณบ้านเปิดเป็นศูนย์เรียนรู้การทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาด้วยวิธีการโบราณดั้งเดิม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนนครชุม แต่ปัจจุบัน นายสมหมาย พยอม ได้เสียชีวิตไปแล้วแต่ก็ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับภรรยาของตน คือนางดวงรัตน์ พยอม ในการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่อง พิมพ์ดินเผาในนครชุมสืบต่อไป ซึ่งแหล่งเรียนรู้นี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญมากแห่งหนึ่งในการทำพระพิมพ์ดินเผา ซึ่งเป็นองค์ความรู้และทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดอยู่ในชุมชน และควรอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริม และให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้นี้ เพื่อให้คนรุ่นหลังที่สนใจศึกษาเรียนรู้ (ดวงรัตน์ พยอม. สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน 2561)

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่คอยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผา ด้วยกรรมวิธีโบราณแบบดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมาของช่างทำพระเครื่องในสมัยอดีต ให้กับผู้ที่สนใจ ทั้งคนในชุมชน นักท่องเที่ยว ทั้งไทยและชาวต่างชาติ ปัจจุบันการจะหาชมพระเครื่องของเมืองนครชุมเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากเสียหน่อย แต่หากว่ามาที่ แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมแห่งนี้ก็จะได้เห็นพระเครื่องรวมถึงกระบวนการทำพระเครื่องจากตัวเจ้าของแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง แหล่งเรียนรู้การทำ พระเครื่องนครชุมแห่งนี้ เริ่มต้นมาจาก นาย สมหมาย พยอม ผู้มีถิ่นฐานอยู่ในนครชุมและได้มีโอกาสคลุกคลีอยู่กับช่างทำพระเครื่องหรือผู้ที่อยู่ในวงการพระเครื่องบ่อยครั้งด้วยความที่มีใจรัก จึงศึกษาและจดจำวิธีการทำพระเครื่องจากช่างทำพระเครื่องในกำแพงเพชร แล้วนำมาทดลองทำพระซุ้มกอได้เป็นองค์แรก ในปี พ.ศ.2551 ก็ได้จัดตั้งแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมขึ้น ในพื้นที่บริเวณบ้านพักของตนเองเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไป ที่สนใจในเรื่องวิธีการทำพระเครื่อง ซึ่งภายในแหล่งเรียนรู้ก็จะมีสมาชิกที่คอยสาธิตกระบวนการทำพระเครื่องในขั้นตอนต่าง ๆ ให้ได้ชม ได้ฝึกปฏิบัติการการทำพระเครื่องด้วยมือตนเอง และยังสามารถนำพระเครื่องที่ตนได้ทำเองนั้นกลับไปได้อีกด้วย

ขั้นตอนการพิมพ์พระเครื่องของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

สำหรับการทำพระเครื่อง หรือพระพิมพ์ดินเผา นั้น เริ่มจากการนำดินที่ได้มาทุบ แล้วหมักไว้ 1 คืน จากนั้นก็นำดินมานวดให้นุ่มพอดี ไม่แข็งหรือเหลวเกินไป ถัดมาให้นำน้ำแป้งมาโดยที่แม่พิมพ์พระเพื่อที่เวลากดดินลง กับแม่พิมพ์แล้วดินจะได้ไม่ติดกับแม่พิมพ์ และสามารถนำดินออกมาได้ง่ายโดยแม่พิมพ์พระที่ใช้ก็ได้มาจากการจำลองจากพระเครื่องนครชุมของแท้ ที่เป็นของเก่าของแก่จึงทำให้พระพิมพ์ที่ทำออกมานั้นมีรูปร่างลักษณะคล้ายกับของเก่ามากทีเดียว เมื่อกดดินลงกับแม่พิมพ์จนดินขึ้นเป็นรูปแล้ว ก็นำออกมาใส่ถาดฟุ้งลมไว้ให้พร้อมประมาณจนแห้ง และนำออกตากแดดให้แห้งสนิทต่อการนำพระไปเผาที่เตาประมาณ ๒๔ ชั่วโมง ซึ่งจะต้องคอยเติมถ่าน และควบคุมไม่ให้ไฟแรงเกินไป ครบกำหนดเวลาแล้วก็นำพระออกจากเตา นำมาวางเรียงเพื่อใส่รา ใส่ทราบ

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

พระ สุตท่ายให้ให้นำใบตองแห้งของกล้วยน้ำว้ามาขัด ก็จะได้พระเครื่องนครชุมที่ดูคล้ายของเก่าแก่ พระเครื่องหรือพระพิมพ์ ที่ได้มานั้น ทำให้คนรุ่นปัจจุบันได้ศึกษาตั้งแต่ความเป็นมาตั้งแต่สมัยก่อน จนมาถึงกระบวนการทำพระในสมัยนี้ ที่ยังคงความงามตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนชาวไทย และยังเป็นการสืบสานพุทธศิลป์ที่สวยงามนี้ไว้ต่อไป โดยในปัจจุบันมีคุณดวงรัตน์ พะยอม เป็นผู้สอนและถ่ายทอดกระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดินให้กับที่แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร ได้มีขั้นตอนการพิมพ์พระได้แก่การทำพระพิมพ์เล็ก และพิมพ์ใหญ่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ดวงรัตน์ พะยอม. สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน 2561) ในกระบวนการทำพระเครื่องนั้นจะแบ่งขั้นตอนการทำเอาไว้อยู่ 5 กระบวนการหลักๆ ดังนี้

1. กระบวนการเตรียมดิน
2. กระบวนการพิมพ์พระ
3. กระบวนการผึ่งและตากพระ
4. กระบวนการเผา
5. กระบวนการใส่รายละเอียดพระ

ตารางแสดงการเปรียบเทียบขั้นตอนในการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาขนาดเล็กและขนาดใหญ่

ขั้นตอนการทำพระพิมพ์เล็ก	ขั้นตอนการทำพระพิมพ์ใหญ่
- ทูบดิน (หมักไว้ 1 คืน)	- ทูบดิน (หมักไว้ 1 คืน)
- นำดินมานวดให้นุ่ม (ไม่เหลวหรือแข็งเกินไป)	- นำดินมานวดให้นุ่ม (ไม่เหลวหรือแข็งเกินไป)
- โรยแป้งที่แม่พิมพ์พระ	- โรยแป้งที่แม่พิมพ์พระ
- นำดินมากดที่แม่พิมพ์พระ	- นำดินมากดที่แม่พิมพ์พระ
- นำพระออกจากแม่พิมพ์พระมาใส่ถาด	- นำพระออกจากแม่พิมพ์พระมาใส่ถาด
นำพระมาผึ่งลมในร่มประมาณ 2 วัน	- นำพระมาผึ่งลมในร่มให้แห้งสนิทประมาณ 15 วัน
- นำพระมาตากแดดจนแห้งสนิท	- นำพระมาตากแดดจนแห้งสนิทประมาณ 3 วัน
- นำพระไปเผาที่เตา และคอยเติมถ่าน ประมาณ 24 ชั่วโมง	- นำพระไปเผาที่เตา และคอยเติมถ่าน ประมาณ 24 ชั่วโมง
- นำพระออกจากเตา	- นำพระออกจากเตา
- นำพระมาเรียงใส่รา และใส่คราบพระ	- นำพระมาเรียงใส่รา และใส่คราบพระ
- นำใบตองแห้งมาขัดพระ (ใช้ใบตองจากต้นกล้วยน้ำว้า)	- นำใบตองแห้งมาขัดพระ (ใช้ใบตองจากต้นกล้วยน้ำว้า)

1. กระบวนการเตรียมดิน

ในการเตรียมดินนั้นจะต้องเตรียมดินโดยการทูบดินและหมักดินทิ้งไว้อย่างน้อย 1 คืน อาจเก็บไว้โดยใส่ในถุงพลาสติกปิดให้มิดชิดไม่ให้อากาศเข้า เพราะอากาศจะทำให้ดินแห้งและไม่สามารถนำมาใช้ในการทำพระเครื่องได้ เมื่อจะนำมาใช้ในการทำพระเครื่องให้นำดินออกมาจากถุงและนำมานวดให้นุ่ม การนวด

ดินต้องนวดให้พอประมาณ การนวดนานเกินไปจะทำให้ดินนิ่มหรือเหลวเกินไป ถ้านวดน้อยเกินไปก็จะทำให้ดินแข็ง ลักษณะดินอ่อนดินแข็งจะใช้ในการทำพระเครื่องที่มีพิมพ์ที่แตกต่างกันออกไป บางพิมพ์จะต้องการใช้ดินที่นิ่ม บางพิมพ์จะต้องการใช้ดินที่แข็ง

2. พิมพ์พระ

พิมพ์พระที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องส่วนใหญ่จะเป็นพิมพ์พระที่ได้แม่พิมพ์มาจากพระแท้ ดังนั้นความสวยงาม ความเหมือนจริงของพิมพ์จึงมีความสมบูรณ์ใกล้เคียงกับพระแท้มาก โดยพิมพ์พระแบบดั้งเดิมจะเป็นพิมพ์ดินเผา แต่ในปัจจุบันมีการใช้แม่พิมพ์ที่ทำจากเรซินมากขึ้น เนื่องจากทำง่ายและดูแลรักษาได้ง่ายกว่าแม่พิมพ์ดิน

3. การโรยแป้ง

การโรยแป้งลงบนแม่พิมพ์พระก่อนจะเป็นการช่วยให้เนื้อดินไม่ติดกับแม่พิมพ์ ทำให้ตอนที่แกะดินออกจากพิมพ์ทำได้ง่ายขึ้น ยิ่งดินที่นิ่มเกินไปจะติดแม่พิมพ์ได้ง่าย ทำให้แกะออกจากพิมพ์ยาก หรือแกะออกมาแล้วมีส่วนที่เสียหาย โดยแป้งที่นำมาโรยจะให้ผ้ามาหุ้มไว้แบบลูกประคบ เพื่อให้ง่ายต่อการใช้งานและควบคุมแป้งได้ง่ายขึ้น

4. การกดพระ

การกดพระเป็นหัวใจสำคัญในการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาให้ได้ การกดที่ออกแรงมากจนเกินไป จะทำให้ดินกดกับแม่พิมพ์มากเกินไปจนรายละเอียดที่ได้แตกไม่สวย ในทางกลับกันถ้าออกแรงกดน้อยเกินไปดินก็จะสัมผัสกับแม่พิมพ์เพียงผิวเผินทำให้รายละเอียดที่ได้ขาดความคมชัดไป การกดพระจะเริ่มจากการวางดินที่นวดแล้วลงบนแม่พิมพ์และเริ่มกดดินจากส่วนบนไล่ลงล่าง เนื้อดินที่เหลือก็จะทำการดึงออกจากพิมพ์ ดังนั้นก่อนการกดดิน ควรกะขนาดและปริมาณของเนื้อดินที่จะกดให้พอดีกับแม่พิมพ์ด้วย เมื่อกดพระเสร็จก็จะเป็นขั้นตอนในการดึงพระออกจากพิมพ์ โดยการใช้ดินก้อนเล็ก ๆ แตะบริเวณด้านหลังของพระและดึงออกมาจากแม่พิมพ์ตรง ๆ เมื่อดึงขึ้นมาขอบพระ ผิวพระอาจจะมีส่วนที่บิดงอไม่สวย หรือรายละเอียดเสียไปเล็กน้อยก็ใช้วิธีการเอานิ้วจุ่มน้ำมาทำการลูบเก็บบริเวณขอบของพระให้เนียนเรียบเสมอกัน ส่วนด้านหลังพระที่ไม่เนียนเรียบก็ใช้วิธีการกระแทกพระลงกับ พื้นโต๊ะเบาๆเพื่อให้ด้านหลังนั้นเรียบเสมอกัน

5. การตากพระ

เมื่อดึงพระออกจากพิมพ์และตกแต่งรายละเอียดเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการตากพระให้แห้งโดยมีข้อห้ามคือ ห้ามนำพระที่ออกจากพิมพ์ใหม่ๆไปตากแดดเป็นอันขาดเพราะความร้อนจะทำให้ดินแห้งไวเกินไปและทำให้เกิดรอยร้าวรอยแตกได้ ให้นำพระที่ได้ตากรมไว้ในร่มไม่ให้โดนแดดตรงๆประมาณ 2 วัน

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

สำหรับพระพิมพ์เล็กหรือพระที่มีความหนาไม่มาก ส่วนพระพิมพ์ใหญ่หรือพระที่มีความหนามากต้องใช้
เวลาในการตากลมประมาณ 15 วัน เพื่อให้ด้านในของพระแห้งสนิทจริง ๆ และเหลือความชื้นน้อยที่สุดจึง
ค่อยนำไปตากแดดอีกประมาณ 1-3 วัน เพื่อให้พระแห้งสนิทก่อนนำไปเผา

6. การเผาพระ

ในการเผาพระจะใช้ระยะเวลาในการเผาประมาณ 24 ชั่วโมง โดยการเผาจะใช้เตาเผาแต่เดิมเชื้อเพลิงหรือ
ถ่านเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ความร้อนสม่ำเสมอ พระที่ถูกความร้อนพอดีจะเป็นสีส้ม ส่วนที่โดนขี้เถ้าคลุมไว้จะ
กลายเป็นสีดำ ดังนั้นจึงต้องคอยดูปริมาณขี้เถ้าในเตาให้ดีด้วย พระที่ไม่แห้งสนิท หรือบางมากเกินไป เมื่อ
โดนความร้อนมากอาจมีการระเบิดเสียหายเกิดขึ้นได้

7. การใส่รา ใส่คราบ และการขัดใบตอง

เมื่อนำพระออกจากเตาแล้วก็ยังเป็นขั้นตอนของการทำพรให้ดูเหมือนพระเก่าโดยมีเทคนิคในการทำให้พระดู
เก่าอยู่ด้วยกัน 3 ขั้นตอนคือ การใส่ราและการใส่คราบ และการขัดพระด้วยใบตองกล้วนน้ำว่าจะทำให้พื้น
ผิวของพระเป็นเงาขึ้นมา

สีของพระเครื่องเมืองกำแพง

สีของพระเครื่องกำแพงเพชรมีหลายสี แต่พระเครื่องที่ปรากฏเป็นสีต่าง ๆ นั้นน่าจะมาจากสีของว่านเกสรและ
ผงต่าง ๆ เช่นสีแดง ของว่านดอกมะขาม สบู่เลือด และอื่น ๆ สีเหลืองของดอกไม้ไม้นานาชนิด สีดำของผงใบลาน
เผา สีขาวจากผงพระพุทธรูป และ ว่านบางชนิด จึงทำให้เกิดพระเครื่องสีต่าง ๆ ขึ้น ตามแต่จะมีส่วนผสมว่าน
หรือเกสร หรือผงอะไรมาก ก็ดูออกเป็นสีนั้น ๆ มาก เช่น

สีแดง มีทั้งแดงจัด (คล้ายสีครึ่ง) แดงชมพู (แดงปนขาว) แดงหม้อใหม่ (แดงปนเหลือง) แดงคล้ำ (แดงปน
ดำ)

สีดำ มีทั้งดำจัด (แบบเนื้อผงใบลาน) เทาดำ (ดำปนขาว) ดำม่วง(ดำปนแดง) จะมีคล้ายสีหัวหรือดอกมะเขือ
เข้ม ๆ

สีเหลือง มีทั้งสีเหลืองเกสรดอกไม้ (สีพิรุณแห่ง) เหลืองจำปา (เหลืองปนแดง) เหลืองอ่อนสำหรับเหลืองปนดำ
ทำให้เกิดสีที่สวยงามอีกสีหนึ่งคือ สีเขียว

สีเขียว มีทั้งสีเขียวมอย (เขียวเทาๆ) และเขียวแก่ เป็นสีของว่าน ที่ผสมลงในเนื้อดิน

บทสรุป

กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดินที่ทำขึ้นและถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่แหล่งเรียน
รู้การทำพระเครื่องนครชุมแห่งนี้ เป็นการทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาและให้ความรู้มากกว่าผล

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ประโยชน์ในเชิงธุรกิจ การทำพระและกรรมวิธีในการทำพระต่าง ๆ เป็นการทำให้พระเครื่องดูเหมือน พระเก่า ซึ่งอาจมีคนเข้าใจผิดคิดว่าแหล่งเรียนรู้แห่งนี้สอนการทำพระปลอม แต่วัตถุประสงค์ของแหล่งเรียนรู้ต้องการเพียงเพื่อต้องการแสดงให้เห็นกรรมวิธีการโบราณ ภูมิปัญญาในการทำพระเครื่องแบบโบราณเท่านั้น

คำสำคัญ : พระเครื่อง นครชุม

ที่มา : https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title==กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดิน_ของ_แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2022-06-02

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2081&code_db=610007&code_type=01

The Office Of Academic Resource Information And Technology